

ARETE

Politik Felsefe Dergisi
Journal of Political Philosophy

Arete Politik Felsefe Dergisi | Cilt: 2, Sayı: 2, 2022
Arete Journal of Political Philosophy | Vol: 2, Issue: 2, 2022

Makale Gönderim Tarihi | Received: 15.09.2022
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 13.11.2022
Çeviri | Translation

www.aretjournal.org

Ludwig Marcuse'un "Nietzsche Düşüncesinde İhtiyaç ve Kültür Arasındaki İlişki" Makalesi Üstüne Bir Tartışma

(İngilizceden Türkçeye Çeviren: Utku ÖZMAKAS)*

Metne Dair Çevirmenin Notu

Theodor Adorno, Günter Anders, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Ludwig Marcuse, Freidrich Pollock ve kim olduğu belirlenemeyen N.B.G., 14 Temmuz 1942 tarihinde Los Angeles'ta bir araya gelip Ludwig Marcuse'un "Nietzsche Düşüncesinde İhtiyaç ve Kültür Arasındaki İlişki" makalesi üzerine bir tartışma yürütür. Bu tarih iki bakımdan önemlidir: Bir yandan Avrupa tarihinin en karanlık günleri yaşanırken, öte

---

* Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.

Sosyoloji Bölümü, Fen Edebiyat Fakültesi, Uşak Üniversitesi | The Department of Sociology, Faculty of Science and Letters, Uşak University.

utku.ozmakas@usak.edu.tr

Orcid Id: 0000-0001-9671-4523

Doi: <http://dx.doi.org/10.47614/arete.pfd.79>

Theodor Adorno vd. (2022). Ludwig Marcuse'un "Nietzsche Düşüncesinde İhtiyaç ve Kültür Arasındaki İlişki" Makalesi Üstüne Bir Tartışma. (Utku Özmakas, Çev.). *Arete Politik Felsefe Dergisi*. 2(2). 75-82.

yandan Nazi zulmü yüzünden “Büyük Uçurum Oteli”ne sığınmak zorunda kalan düşünürler burada da Pearl Harbor’ın sebep olduğu bir savaşın eşiğindeydi.

Tam bu esnada Nietzsche üzerine bir makaleyi tartışmak için bir araya gelmenin anlamı nedir o halde? Aslına bakılırsa “Nietzsche’nin eleştirdiği kültür nasıl bir kültürdü?”, “Nietzsche’nin savunduğu kültür nasıl bir kültürdü?” ve “İstek kavramına karşı nasıl bir tutum almak gerekir?” gibi üç temel soruyu ele alan bu makale, “kültür” ve “Nietzsche” üzerine yapılmış kuru bir felsefi spekülasyondan ibaret değildi. Zira Marcuse makalesinde Friedrich Nietzsche’nin –mevcut yozlaşmış kültürün taşıyıcısı ve savunucusu olarak gördüğü– “Son İnsan” kavramından hareketle, içinde yaşadıkları faşizm ve savaşın aslında bu “Son İnsanlar”ın suçu olduğunu ileri sürüyordu. Dolayısıyla bu “Son İnsanlar”ın isteklerinin nasıl şekillendiği ve nasıl bir kültüre kapı araladığı soruları son derece önemli bir felsefi ve siyasi soruna işaret ediyordu. Böyle yaklaşıldığında söz konusu makaleye ilişkin aşağıda okuyacağınız tartışmanın, felsefe tarihindeki bir yorumlama tarzı ve kavramsal bir ayırım üzerine yapılan bir fikir teatisinin ötesinde, Frankfurt Okulu’nun önde gelen isimlerinin içinde yaşadıkları acımasız ve vahşi gerçekliği nasıl değerlendirdiklerine dair birtakım ipuçları barındırdığı görülebilir.

Metin esasen şifahi bir tartışmanın kaydı olduğu için belli kopukluklar ve söz geçişlerinde bazı kayıplar olsa da, tartışmanın tutarlı bir biçimde Marx ve Nietzsche ilişkisi, “istek” [*longing*] ve “ihtiyaç” [*need*] arasındaki ayırım, “Son İnsan”ın kim olduğu gibi meseleler üzerinde döndüğü görülebilir. Bilhassa Adorno ve Horkheimer’in Nietzsche’yi faşizm ile ilişkilendiren yoruma karşı durma biçiminin günümüz okuru açısından ilginç olacağını düşünüyorum.

Metni İngilizceye kazandıran Michael Winkler ve Richard Wolin’in çevirisini esas aldım. Söz konusu çeviri *Constellations* dergisinde (2001, cilt: 8, sayı: 1) yayımlanmıştı. Burada dikkat edilmesi gereken unsur, “istek” diye karşıladığım “*sehnsucht*” kavramının Almandaca “melankolik, kederli bir duygunun eşlik ettiği” bir isteğe işaret etmesidir. Dolayısıyla gereksinim ile arasında yapılan ayırımı ve Nietzsche’de isteğin kültürle ilişkisi bağlamında bu hususa dikkat edilmesi faydalı olacaktır.

Utku Özmakas

Herbert Marcuse: Üstinsan ile sarışın canavar* arasında neden bir karşıtlık var? Nietzsche, sarışın canavarı zaten ütöpik bir figür olarak görmüyor muydu?

Ludwig Marcuse: Nietzsche'nin dili hayli değişken. Anlamsal sınırları oldukça şematik.

N.B.G. (kim olduğu bilinmiyor): On bir emri dahil etseydik daha net olmaz mıydı?

Günther Anders: Onlar sadece yasaklardan ibaret. Nietzsche'nin gerçekten üstinsanlardan oluşan ütöpik bir toplum hayal ettiğine mi inanıyorsunuz? Kanımca aklındaki daha ziyade üstinsanlar ile son insanların karışımından mülhem bir toplumdur. – Az önce Nietzsche'nin kaosa duyduğu inançtan söz ettiniz. Nietzsche, Tanrı'nın öldüğüne, neden var olduğumuzu bile bilmediğimize inanıyor. Bana kalırsa Üstinsan, neden var olduğumuzu bilmediğimizi olumlu şekilde kabullenen kişidir. Buradaki merkezi kavram da *amor fati*'dir [yazgını sev]. Nietzsche'nin önerisi dünyanın olumlu bir yönde değiştirilmesi değil, aksine olduğu haliyle kabullenilmesiydi.

Horkheimer: Nietzsche'nin ele aldığı bütün korkularla sorunlar, yalnızca küçük bir grubun korkuları değildir; bireyin hayatında da –küçük olsa bile– bir rol oynarlar. Burada her birimize en temel kaygısının ne olduğu sorulsaydı şöyle derdik muhtemelen: Faşizmden, beni çepeçevre saran dünyadan, maddi şeylerden korkuyorum. Pek çok insan korkunç bir baskı altında yaşıyor; istek [*longing*] kavramı, bu insanların somut isteklerinden doğan incelikli bir soyutlama olarak düşünülebilir. Marx olsaydı isteğin eleştirel bir kavram olarak kullanılmasına epey itiraz ederdi muhtemelen. Kapitalizm maddi ihtiyaçlarımızın çoğunu karşılayacak ve korkularımızın sebeplerini yatıştırarak bir konumda olduğundan, bu acil tehditler ortadan kaldırıldığında, Nietzsche'nin yanı sıra kendi düşüncemize bakışımızın da kökten değişeceğini kabul etmeliyiz.

Ludwig Marcuse: Nietzsche'nin andığı sorunların küçük bir grubun sorunları olduğunu ben de sanmıyorum. Bunların –farkında olmasalar bile– milyonlarca insanın temel sorunları olduğunu düşünüyorum. Hakkında hiçbir şey bilemeyeceğimiz en korkunç şeylerden biri bu. Kleist, *Saf Aklın Eleştirisi*'nden sonra vefat etti (kız kardeşiyle mektuplaşmalarına bakın.) İnsanın yalnızlığı, ihtiyaç duyduğu sıcaklığa sahip

---

* *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*'de geçen bir figür; Nietzsche'yi faşizmin düşünsel öncülü olmakla eleştiren yorumlarda bu canavar genellikle Aryanlarla özdeşleştirilmiştir. –ç.n.

olamamasından çok daha fazlasıdır. Nietzsche'nin yalnızlık derken kast ettiği, anlam olmaksızın yaşamak zorunda kalmaktır. Açlık ve cinsellikle ilgili olmayan her şeyi yok saymaya hakkımız olabilir mi gerçekten?

Horkheimer: İnsanın sefaletine son verilmesi, diğer bütün sorunlarla –ideolojik oldukları sürece– bağlantısı içinde bu sorunların geçici olarak arka plana atılmasında ne ölçüde bir itici güç rolü oynar?

Ludwig Marcuse: Ama bunu kavramsal bir analizle tespit etmek mümkün değil.

Adorno: Tıpkı Nietzsche'nin *pathos*'unda olduğu gibi, istek kavramında da bizim açımızdan tuhaf bir şey var. Tıpkı İbsen örneğinde olduğu gibi, adeta bir kör nokta bu. Nietzsche'nin metinlerinde *art nouveau* süsleme unsurları vardır. Bu meseleyi ele almanın ön koşulu olarak, Nietzsche'nin bütün tartışmasının ideoloji alanında vuku bulduğunu kabul ederek başlamalıyız. Böylelikle ideolojik güdülerin altında yatan gerçek güdülerini tespit ederek ilerleyebiliriz. Nietzsche'nin kültür eleştirisi, kategorilerine rağmen, siyasal iktisat eleştirisinde kendiliğinden verilmeyen toplumsal sorunsalın belli veçhelerini tanımlar. Post-Marksist geleneğin daha sonradan detaylandığı belli eleştirel niyetlerin tohumlarını aslında Nietzsche ekmişti. Onun yaklaşımının ardında ne türden temel deneyimlerin yattığını görmek içinse onu deşifre etmemiz gerekir. O zaman çoğu insanın ilgilendiği şeylerden çok da uzak olmayan belli ilgilerin kıyasına varacağımızı düşünüyorum. “Çoban yok ve sürü var artık sadece”^{*} fikri, belli bir açıdan tahakkümün dolaysız tahakküm biçimlerinden sağ çıkabileceği, yani tahakkümün bizzat insanların içine sızabileceği fikrine götürüyor bizi. İnsanlar gerçekten tahakküm altında olmadan da tahakküm altına alınamazlar mı? İhtiyaç yalnızca [İbsen'in *Nora, Bir Bebek Evi* eserindeki] *Nora Sendrom*'la ilişkili değildir; aynı zamanda insanların maddi ihtiyaçlarının görünürde tatmin edilmesine rağmen, bir şeylerin doğru gitmediği hissine sahip olmaları gerçeğiyle de ilgilidir. Ne var ki bu insanın içinde olup biten bir şey değildir; muhtemelen yarın bir gün “mekanizmalar” tarafından hiç şüphesiz yok edileceklerine dair beklentileriyle ilgilidir. Maddi tatminin sonraki aşamasının da ötesini düşünme, bedensel mutluluğun bütününe tahayyül etme çabasıdır. Peki ya doymuşluk [*satiety*] sorunu ne olacak? Nietzsche'yi bu halinden memnun mesut yüzleri gördüğünde

^{*} Nietzsche'nin *Böyle Söyledi Zerdüşt*'te “Son İnsan” kavramından söz ettiği kısımda geçen bir ifade.

–ç.n.

iğrendiren şey, halinden memnun olanların yaşadıkları tatminin bedelinin, aslında çoğunluğun manasız ıstırapıyla ödenmesiydi ve bu da onların kötü niyetine yansıyor. Nietzsche insanın açlığının tavizle giderilebileceğine inanmıyordu. Tam bu noktada istek kavramına çok benzer bir şeyden söz ettiğimizi düşünüyorum. Kısa vadeli bir materyalizmi aşabilmek için bu yer değiştirme işini nihayetlendirmemiz gerek.

Friedrich Pollock: İnsanlar, tartıştığımız soyut manada tahakkümle gerçekten ilgileniyorsa, o zaman tahakkümün anlamından geriye ne kalır? Marx'ın ona atfettiği içerik olmaksızın Sosyalizm. Adorno'nun yorumunun doğru olduğunu düşünmüyorum. Bebel'in *Kadın ve Sosyalizm*'de kabataslak ortaya koyduğu imge, aslında bütün insanların istek imgesine tekabül etmiyor mu?

Ludwig Marcuse: Adorno, Nietzsche'yi Marksist bir torna tezgâhına sokarak kurtarmaya çalışıyor.

Horkheimer: Adorno, Nietzsche'de belli yapıların üstlendiği ifadenin yalnızca bir refleksten ibaret olmadığını, özsel bir şeyi temsil ettiğini söylemek istiyor.

Herbert Marcuse: Şayet Marx haklıysa Nietzsche yanılıyor. Son insan imgesi aslında ilk insanın imgesidir. Nietzsche gereksinimleri teknik olarak karşılanmış, istek duymayan bir insanlık tasavvur eder. Ne var ki, ihtiyaçları karşılanmış bir insanlığın artık istek duyması gerekmez. Tam aksine. Nietzsche burada Bebel ile hemfikirdir. İnsanların maddi ihtiyaçları karşıladığında hâlâ bir şeye istek duyabilecekleri düşünülebilir.

N.B.G.: Marksist ve Nietzscheci kavramlar nasıl yeniden inşa edilebilir?

Anders: Belki Nietzsche'yi yorumlamak için Marx'ı kullanabiliriz; ancak tam tersi mümkün değildir. Nietzsche, dünyayı değiştirmek isteyen bir devrimci değildir; o yalnızca bir imge inşa eder, amacını (sekülerleşmiş bir dua olarak istek) gerçekleştirmek için hiçbir şey yapmaz.

Horkheimer: Bu noktada bizi ilgilendiren bazı sorular doğuyor: Savaştan önce Rusya'da her şeyi maddi ihtiyaçları karşılamak için yapıldığına inandırılmıştık. Rusya'ya karşı durmak için bir neden var mı? Marx açlığın, Nietzsche ise isteğin ortadan kaldırılmasından yanaydı. Bu bakımdan istek iddiası kendi içerisinde çelişkili değil mi?

Adorno: Burada diyalektik bir ilişkinin söz konusu olduğunu düşünüyorum. Bütün insanlar yeterince beslenebildiğinde artık cahil küçük burjuva kitlesi olmaktan çıkarlar; zira böylesi bir durumda cahil bir küçük burjuva olma fikri bizatihi ortadan kalkar. Bizi Nietzsche'ye bağlayan güdü tam da burada yatmaktadır. Nietzsche, aslında ideolojiden ibaret olan şeyleri tanımlamak için ona başvurması anlamında Bebel ile ilişki içerisindedir. Nietzsche'nin teorisindeki doğru unsurlar burada hassasiyetle belirlenebilir. Nietzsche sadece demokrasinin değil, sosyalizmin de bir ideoloji haline geldiğinin farkına varmıştı. Sosyalizmi, ideolojik niteliğini yitirecek bir biçimde formüle etmek gerekiyordu. Nietzsche, burjuvalara karşı çok daha büyük bir öfke duyduğu için bazı önemli açılardan Marx'tan çok daha ileri gidiyordu. Nietzsche, [*Böyle Söyledi Zerdüş'teki*] "Geçip Geçmek Üzerine" bölümünde yalnızca bir kültür eleştirmeni olmadığını, aynı zamanda bireyci kalmakta ısrar eden bir kültürün bu türden bir eleştirisine de karşı olduğunu gösterir. Başka bir deyişle, Nietzsche'nin eleştirisi yalnızca demokrasiye değil, aynı zamanda bireyci topluma da yöneliktir. Onun gözünde sevgi kavramı nesnel açıdan dayanışma anlamına gelir.

Pollock: Marx'ın ilk insanı, Nietzsche'nin son insanı değildir. Yeterince yemeği olduğunda insan hâlâ yüksek şeylerle ilgilenir mi? Açlık ortadan kaldırılınca geriye ne kalır?

Horkheimer: Nietzsche istek meselesini öyle pek de coşkulu bir şekilde ele almaz; onun için istek oldukça somut şeylerin inkârından ibarettir. Gelgelelim Nietzsche için son insan, akşam yemeğine yetecek kadar eti olan kişi de değildir. Nietzsche bu kavramdan söz ederken aklında bütün [burjuva] tokluk kültürü [*Genügsamkeitskultur*] vardır. Birincil ve ikincil ihtiyaçlardan söz edilen bir sisteme inanmıyorum. Biz, toplumun bir bütün olduğuna ve kafamıza göre içinden bir şeyleri seçip kenara ayıramayacağımıza inanıyoruz. Marx, toplumda maddi ihtiyaç diye bir şey olduğu sürece yapılacak en önemli şeyin onu ortadan kaldırmak olduğunu söyledi. Bu koşullar altında, eğri oturup doğru konuşamayan –yani bu koşulları değiştirmenin görevimiz olduğunu kabullenmeyen– her yazma biçimi derin bir çelişkiye düşmez mi?

Ludwig Marcuse: Bu istekte tam olarak Marx'ın sınıfsız toplumla kastettiği unsur yer alıyor.

Horkheimer: Marx sevgiden söz etmedi; toplumu eleştirmekle yetindi. Bunun dışında gerçekten [eleştirel bir bakış açısı] formüle edilebilir mi? Bilme isteği gerçeklikten soyutlanabilir mi? Bilgi, yaşamın ardında neler yattığı hususunda bize huzur sunamaz. İnsanlık böyle bir bilgidен mahrum olduğu için umutsuz değildir. Dönüşümü, yani iyileşme duygusunu, mesela sömürüye dayanmayan bir toplumu tasavvur edilebilen toplumsal ilişkilerden başka bir şey hakkında nasıl bilgi sahibi olabiliriz? Kendi adıma isteği bir utanç ifadesi olarak görüyorum. Belli bir praksis olmadan "sınıfsız toplum" fikri daima bir utanç ifadesidir.

Adorno: Nietzsche'deki sevgi ve ihtiyaç gibi kavramları olumlu düzelticilermiş gibi almak istemem. Nietzsche mevcut toplumu yeterince sevgi olmadığı için değil, eleştirmenleri yüzünden suçlar. Bana öyle geliyor ki, bu yalnızca belli belirsiz ve muğlaklığın ötesine çok fazla geçmeyen bir ipucu içeriyor. Nietzsche, sosyalizm fikrinin yalnızca –çağdaş toplumun yansıması olmayan– bir praksis fikrine bağlı olduğunu düşünüyordu. Marx ise haliyle bu fikrin tam da toplumun yansıması olduğunu söyleyebilir. Öte yandan Nietzsche'nin zamanında praksis, örgütlenme vb. kavramlar arasındaki bütün bağlantı noktasının, imaları ancak bugün belirgin hale gelen bir yöne işaret ettiği görülüyor. Nietzsche, söz konusu bir dizi kategoriye ileri taşımak adına kendi şimdinin taleplerinden el çekmişti. Praksis kavramının barbar ve barbar olmayan bir dünya arasında ayırım yapmak için –kendinde– yetersiz kaldığının farkına varmıştı. Nietzsche'nin felsefesine kural koyucu [*prescriptive*] talimatlar koymayı reddettiği nokta, tam da onun hakikat uğrağıdır. Her şeyi kapsayan, her şeyi tanımlayan praksis, bu haliyle tahakküm üstünde kurulan tahakküm biçimini yeniden üretme eğilimine sahiptir. Tahakkümün kişilerin içinde inşa edilmesi, artık onların görünmez bir tahakküm tarafından belirlenenlerden başka bir şeye ihtiyacı olmadığı manasına gelir. Nietzsche'nin insan maddi varlığıyla ilgili bütün sorulardan iğrenmesinin hiç şüphesiz olumsuz yanları da vardır; ancak [bu tutumu] aynı zamanda onun bütünsel praksis kavramında sorunlu bir şey olduğunun farkına vardığını da gösterir. Nietzsche, komünizm ile anarşizm arasındaki bütün ilişki sorununu kaldırıp ikinci rafa koyar. Böylece kültürün ciddiyetini de. Aksi takdirde sosyalizmi gezegen boyutlarına ulaştırmış bir pragmatizme dönüştürme riskiyle karşı karşıya kalırsınız.

Anders: Nietzsche'nin alenen bir ütopyası vardı. Üstinsan hiçliğin yükünü omuzlayabilen kişidir. Bundan söz ederken Nietzsche'nin aklında çağdaşları mı vardı, yoksa daha sonradan ortaya çıkacak birileri mi? Nietzsche çok basit bir nedenden ötürü bize bir reçete sunmadı: Çünkü üstinsan derken bir ütopyayı kast etmiyordu, hiçlikle yüzleşebilecek birinden söz ediyordu. Nietzsche, Marx'la uğraşırken korkak davranır.

Pollock: O günlerde devletten maaş almayanların sesini yükseltmesi henüz tehlikeli değildi. Bu nedenle Nietzsche'ye yönelik korkaklık itirazı yetersiz kalır.